

Анкетування як метод наукового пізнання та його вплив на формування методології судово-експертних дорожньо-технічних досліджень

Євген Півньов *

* Аспірант ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Харків, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-2430-3510>, e-mail: Pivnov@hniise.gov.ua

DOI: [10.32353/khrife.1.2024.11](https://doi.org/10.32353/khrife.1.2024.11) УДК [303.621.34::165.191:343.98](477)

Надійшло 04.03.2024 / Рецензовано 06.03.2024 / Прийнято до друку 27.03.2024 /
Доступно онлайн 29.03.2024

Здійснено аналіз основних термінів (понять) із питань методології судово-експертного дослідження та результатів анкетування судових експертів. Метою статті є аналіз методів судово-експертних досліджень як підґрунтя для побудови алгоритмів виконання завдань судової експертизи. За результатами анкетування судових експертів визначено основні положення організації проведення судової експертизи загалом та судової дорожньо-технічної експертизи зокрема, які стануть у пригоді для побудови загальних методичних положень дорожньо-технічних досліджень. Зазначено, що прийоми та способи дослідження можна вважати певною конкретизацією методу пізнання. Експертна методика є сукупністю методів, прийомів і способів (засобів) виконання експертного завдання з одного боку, а з іншого — спеціальним методом судової експертизи. Для аналізу результатів анкетування застосовано комплекс методів наукового пізнання (зокрема, загальнонаукових). У зв'язку зі складністю й нормативно-правовою неврегульованістю положень про комплексні експертні дослідження, запропоновано зміни до нормативно-правових актів, які обумовлюють механізм оформлення комплексу експертиз і комплексної експертизи як різних форм інтегрування спеціальних знань. Розглянуто питання подальшого формування судових наук. Наголошено, що знання теорії судової експертизи та процесуальних питань здійснення судово-експертної діяльності є запорукою належного рівня професійної підготовки

судових експертів. Наведено авторське визначення поняття судової експертизи в кримінальному провадженні й узагальнено пропозиції судових експертів із підвищення ефективності судово-експертної діяльності.

Ключові слова: спеціальні знання; судовий експерт; метод, методологія, судово-експертна методика; висновок експерта; досудове розслідування; статистичні дані; судова дорожньо-технічна експертиза; дорожня інфраструктура.

Постановка наукової проблеми

Для правильного розуміння основних методологічних постулатів необхідно провести аналіз основних термінів (понять) із розглядуваного питання. Розпочнімо із тлумачення понять «методологія» і «методи пізнання». **«Методологія»** (від грец. *μέθοδος* — шлях дослідження чи пізнання; *λέξις* — вчення) — 1) Сукупність підходів, способів, методів, прийомів та процедур, що застосовуються в процесі наукового пізнання та практичної діяльності для досягнення наперед визначеної мети. <...> 2) Галузь теоретичних знань і уявлень про сутність і форми, закони, порядок та умови застосування підходів, способів, методів, прийомів та процедур у процесі наукового пізнання та практичної діяльності. Осмислюючи теоретичний та соціокультурний досвід, М. розробляє загальні принципи створення нових пізнавальних засобів. Основним об'єктом вивчення для М. є продуктивний твор-

чий та дійовий метод, його сутність та сфера функціонування, структура та взаємодія з іншими методами й елементами пізнавального інструментарію, його відповідність характеру досліджуваного об'єкта та зв'язок із пізнавальною метою або цілями практичної діяльності»¹. Методологію тлумачать і як «філософське вчення про наукові методи пізнання навколишнього світу; область науки, яка вивчає загальні та спеціальні методи наукових досліджень; сукупність методів, які використовуються у будь-якій науці; принципи підходу до різних типів об'єктів дійсності і різних класів наукових задач»². Отже, визначальним у будь-яких значеннях поняття методології є поняття **методу пізнання** як систематизованого способу «досягнення теоретичного чи практичного результату, розв'язання проблем чи одержання нової інформації на основі певних регулятивних принципів пізнання та дії, усвідомлення специфіки досліджуваної предметної галузі і законів

- 1 Йолон П. Методологія / Філософський енциклопедичний словник // редкол.: В. І. Шинкарук (голова) ; Ін-т філос. ім. Г. С. Сковороди НАНУ. Київ, 2002. С. 374. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Shynkaruk_Volodymyr/Filosofskyi_entsyklopedychnyi_slovyk.pdf (дата звернення: 25.02.2024).
- 2 Бліхар В. С., Козловець М. А., Горохова Л. В., Федоренко В. В., Федоренко В. О. Філософія: словник термінів та персоналій. Київ, 2020. С. 160. URL: https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/3551/1/%D0%91%D0%BB%D1%96%D1%85%D0%B0%D1%80__%D0%9C.%C2%A0%D0%90.%D0%A4%D0%9B%D0%9E%D0%A1%D0%9E%D0%A4%D0%AF_%D0%A1%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%B8%D0%BA_%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D0%BE%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9_%282%29.pdf (дата звернення: 25.02.2024).

функціонування її об'єктів»³. Зважаючи на філософські тлумачення методології та методів пізнання, спираючись на думку іноземних учених, які жорстко не диференціюють ці поняття⁴, а також на підставі уявлень вітчизняних науковців, які розглядають методологію або як учення

про науковий метод пізнання, або як систему наукових принципів, на яких ґрунтується дослідження та здійснюється обрання сукупності пізнавальних засобів, методів, прийомів дослідження⁵, Е. Сімакова-Єфремян зазначає, що найчастіше методологію тлумачать як

- 3 Кримський С. Метод / Філософський енциклопедичний словник ... . С. 373. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Shynkaruk_Volodymyr/Filosofskyi_entsyklopedychnyi_slovyk.pdf (дата звернення: 25.02.2024).
- 4 Див., напр.: Miller G. A. The cognitive revolution: a historical perspective. *Trends in Cognitive Sciences*. 2003. Vol. 7. Is. 3. Pp. 141–144. DOI: [10.1016/S1364-6613\(03\)00029-9](https://doi.org/10.1016/S1364-6613(03)00029-9) (дата звернення: 25.02.2024) ; Bailenson J. N., Beall A. C., Loomis J., Blascovich J., Turk M. Transformed Social Interaction, Augmented Gaze, and Social Influence in Immersive Virtual Environments. *Human Communication Research*. 2005. Vol. 31. Is. 4. Pp. 511–537. DOI: [10.1111/j.1468-2958.2005.tb00881.x](https://doi.org/10.1111/j.1468-2958.2005.tb00881.x) (дата звернення: 25.02.2024) ; Cappella J. N., Pelachaud C. Rules for Responsive Robots: Using Human Interactions to Build Virtual Interactions / Stability and Change in Relationships ; Ed. by Vangelisti A. L., Reis H. T., Fitzpatrick M. A. Cambridge : Cambridge University Press, 2009. Pp. 325–354. DOI: [10.1017/CBO9780511499876](https://doi.org/10.1017/CBO9780511499876) (дата звернення: 25.02.2024) ; Craig R. T. Cognitive Science: A New Approach to Cognition, Language and Communication. *Quarterly Journal of Speech*. 1978. Vol. 64. Is. 4. Pp. 439–450. DOI: [10.1080/00335637809383449](https://doi.org/10.1080/00335637809383449) (дата звернення: 25.02.2024) ; Idem. Communication Theory as a Field. *Communication Theory*. 1999. Vol. 9. Is. 2. Pp. 119–161. DOI: [10.1111/j.1468-2885.1999.tb00355.x](https://doi.org/10.1111/j.1468-2885.1999.tb00355.x) (дата звернення: 25.02.2024) ; Kendon A. Movement coordination in social interaction: Some examples described. *Acta Psychologica*. 1970. Vol. 32. Is. 2. Pp. 101–125. DOI: [10.1016/0001-6918\(70\)90094-6](https://doi.org/10.1016/0001-6918(70)90094-6) (дата звернення: 25.02.2024) ; Lee K. M. The Multiple Source Effect and Synthesized Speech: Doubly Disembodied Language as a Conceptual Framework. *Human Communication Research*. 2004. Vol. 30. Is. 2. Pp. 182–207. DOI: [10.1093/hcr/30.2.182](https://doi.org/10.1093/hcr/30.2.182) (дата звернення: 25.02.2024) ; Macleod C. M. Half a Century of Research on the Stroop Effect — An Integrative Review. *Psychological Bulletin*. 1991. Vol. 109. Is. 2. Pp. 163–203. DOI: [10.1037/0033-2909.109.2.163](https://doi.org/10.1037/0033-2909.109.2.163) (дата звернення: 25.02.2024) ; Medin D. L., Ross B. H., Markman A. B. Cognitive Psychology. 3rd ed. Austin, TX : Harcourt College Publishers, 2001. 633 p. ; Stroop J. R. Studies of Interference in Serial Verbal Reactions. *Journal of Experimental Psychology: General*. 1992. Vol. 121. No. 1. Pp. 15–23. URL: https://psych.hanover.edu/classes/Cognition/Archive/2009/Papers/stroop_%201933.pdf (дата звернення: 25.02.2024) ; Thagard P. Mind: Introduction to Cognitive Science. 2nd ed. Cambridge, MA : Bradford Books, 2005. 280 p. URL: <https://users.metu.edu.tr/baykan/arch586/Readings/Cognition/Background/Thagard.pdf> (дата звернення: 25.02.2024) ; Walther J. B. Computer-Mediated Communication: Impersonal, Interpersonal and Hyperpersonal Interaction. *Communication Research*. 1996. Vol. 23. Is. 1. Pp. 3–43. DOI: [10.1177/009365096023001001](https://doi.org/10.1177/009365096023001001) (дата звернення: 25.02.2024) та ін.
- 5 Див., напр.: Булкат М. С. Зовнішні функції України: теоретико-правовий аналіз : дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2014. 237 с. ; Цвік М. В., Петришин О. В., Авраменко Л. В. та ін. Загальна теорія держави і права : підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл. / за ред. М. В. Цвіка, О. В. Петришина. Харків, 2009. 584 с. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/KNI-GI_2009/TEorijaDerjav_2009.pdf (дата звернення: 25.02.2024) ; Кириленко І. С. Локальна нормотворчість в сучасному суспільстві: теоретико-правові аспекти : дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2015. 210 с. ; Козюбра М. Праворозуміння: поняття, типи та рівні. *Право України*. 2010. № 4. С. 10–21. URL: https://pravoua.com.ua/ua/store/pravoukr/pravoukr_2010_4/ (дата звернення: 25.02.2024) ; Мала енциклопедія теорії держави і права / за заг. ред. Ю. Л. Бошицького. Київ, 2010. 368 с. ; Манжул І. В. Визначення методів пізнання в науковій літературі. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 11. С. 11–17. URL: <http://nbuv.gov>

теорію методів дослідження, створення концепцій, як систему знань про теорію науки або систему методів дослідження. Під методикою науковця розуміє сукупність методів, прийомів, способів дослідження, включно з технікою та різноманітними операціями з фактичним матеріалом, які найчастіше використовують у певній послідовності⁶. Отже, метод є важливою складовою методології, її концепції, хоча розроблення його провідних принципів і прийомів, послідовність їх застосування зумовлено передусім концептуальними засадами, а «*вирішальне значення для розвитку методів судової експертизи має вплив науково-технічного прогресу*»⁷.

Мета статті

Метою цього дослідження є аналіз методів судово-експертних досліджень, адже правильна методологія будь-якого процесу пізнання є тим наріжним каменем, що дає змогу побудувати алгоритм виконання завдань судової експертизи, а саме — створити методику експертного дослідження та впровадити її в експертну практику. Оскільки до арсеналу методів судової експертизи (за-

гальних, окремих і спеціальних) поміж інших належить метод анкетування (як загальний метод пізнання), ми окреслили мету цього дослідження так: за результатами проведеного анкетування судових експертів визначити основні положення організації проведення судової експертизи загалом й судової дорожньо-технічної експертизи зокрема. Ці положення стануть у пригоді для побудови загальних методичних положень дорожньо-технічних досліджень.

Методи дослідження

Для реалізації поставленої мети застосовано загальні (загальнонаукові) методи: діалектичний метод і розглядувані на цьому рівні методи логіки (абстрагування, аналіз, синтез, порівняння, індукцію, дедукцію, ідеалізацію, формалізацію, аксіоматичний, системно-структурний, а також спостереження, анкетування, описування, планування, моделювання, побудову гіпотез, програмно-математичні та статистичні тощо).

Зауважимо, що прийоми та способи дослідження, на нашу думку, можна вважати певною конкретизацією методу

ua/UJRN/bmju_2012_11_4 (дата звернення: 25.02.2024) ; Рабінович П. Категорії та закони діалектики — актуальний інструмент сучасного правопізнання (за матеріалами практики Страсбурзького суду). *Вісник Національної академії правових наук України*. 2009. № 4 (59). С. 8—19. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vapny_2009_4_2 (дата звернення: 25.02.2024) ; Цехмістрова Г. С. Основи наукових досліджень : навч. посіб. Київ, 2003. 240 с. URL: <http://www.info-library.com.ua/books-book-96.html> (дата звернення: 25.02.2024) ; Циппеліус Р. Юридична методологія / Роман Корнута (пер., адапт., прикл. з права Укр. і спис. термін.). Київ, 2004. 176 с. ; Колесниченко А. Н. Общие положения методики расследования отдельных видов преступлений / Лисиченко В. К., Гончаренко В. И., Салтевский М. В. и др. Советская криминалистика. Методика расследования отдельных видов преступлений // под ред. В. К. Лисиченко. Киев, 1988. С. 7—15 ; Шепітько В. Ю., Коновалова В. О., Журавель В. А., Глібоко В. М., Дудніков А. Л., Шевчук В. М. Криміналістика : підручник / за ред. В. Ю. Шепітька. 4-те вид., перероб. і допов. Харків, 2008. 464 с. URL: <https://law.sspu.edu.ua/files/documents/books/library/17/shepitzko.pdf> (дата звернення: 25.02.2024).

6 Сімакова-Єфремян Е. Б. Комплексні судово-експертні дослідження: теорія та практика : монографія. Харків, 2016. С. 165—166.

7 Там само. С. 166.

пізнання. Водночас експертна методика є сукупністю методів, прийомів і способів (засобів) виконання експертного завдання з одного боку, а з іншого — спеціальним методом судової експертизи.

Аналіз основних досліджень і публікацій

У вітчизняній науковій літературі питання визначення методів пізнання розглядали неодноразово. Так, І. Манжул дослідила українські⁸ й іноземні літературні джерела із питань визначення і класифікації загальнонаукових, спеціально-юридичних та інших методів пізнання, їхні взаємозв'язок і взаємозалежність у процесі наукового дослідження⁹. Зокрема, вона констатувала, що в «юридичній науці не склалося єдиної класифікації методів пізнання явищ та процесів реальної дійсності, виокремлення та групування авторами методів пізнання здійснюється відповідно до поставлених завдань щодо повноти та всебічності обраного дослідження; <...> повністю і все-

бічно дослідити те чи інше явище або процес дає змогу застосування лише системи взаємопов'язаних і взаємозалежних методів, їх вибір обумовлюється природою та суттю обраного конкретного явища»¹⁰.

Розглядаючи методи досліджень у соціальній роботі, О. Повідайчик і Р. Жиленко зазначають, що анкетування — це «форма опитування досліджуваного контингенту осіб за попередньо складеним списком запитань. Відповіді на запитання анкети служать вихідним емпіричним матеріалом для узагальнення і висновків.

Анкетне опитування вважається одним з найбільш оперативних способів збору <...> інформації.

Анкета являє собою систему запитань, об'єднаних єдиним дослідницьким задумом, спрямованих на виявлення кількісних і якісних характеристик об'єкта і предмета дослідження. Основна функція анкети — надати дослідникові достовірну інформацію про предмет аналізу»¹¹.

Зважаючи на викладене вище, наведімо результати анкетування судових

8 Див.: Бачиний В. А., Журавський В. С., Панов М. І. Філософія права : словник. Київ, 2003. 404 с. ; Волинка К. Г. Теорія держави і права : навч. посіб. 2-ге вид., стер. Київ, 2006. 235 с. ; Сухонос В. В. Теорія держави і права : підручник. Суми, 2014. 544 с. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/47858/1/Sukhonos_ml_TDP_uchebnik.pdf (дата звернення: 25.02.2024) ; Філософія права : навч. посіб. / за ред. О. Г. Данильяна. Київ, 2009. 269 с. ; Ржевська В. С. Право держави на самооборону в світлі розвитку юридичних гарантій міжнародної безпеки : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2003. 22 с. ; Шляхтун П. П. Політологія: історія та теорія : підручник. Київ, 2010. 472 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Shliakhtun_Petro/Politolohiia_istoriia_ta_teoriia.pdf (дата звернення: 25.02.2024) ; Галака С. П. Ядерне нерозповсюдження у світовій практиці : автореф. дис. ... д-ра політ. наук. Київ, 2006. 26 с. ; Шейко В. М., Кушнарєнко Н. М. Організація та методика дослідницької діяльності : підручник. 4-те вид., випр. і допов. Київ, 2004. 307 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Sheiko_Vasyl/Orhanizatsiia_ta_metodyka_naukovo-doslidnytskoi-diialnosti.pdf (дата звернення: 25.02.2024) ; Скакун О. Ф. Теорія держави і права : підручник. Харків, 2001. 656 с. URL: <http://politics.ellib.org.ua/pages-cat-51.html> (дата звернення: 25.02.2024) та ін.

9 Манжул І. В. Зазнач. твір. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bmju_2012_11_4 (дата звернення: 25.02.2024).

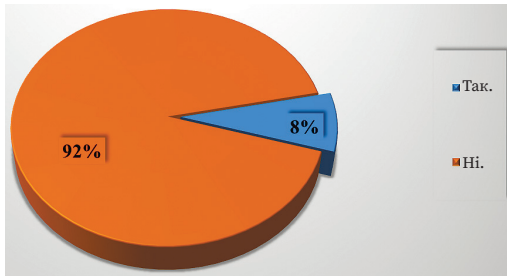
10 Там само. С. 16.

11 Повідайчик О., Жиленко Р. Методи досліджень у соціальній роботі : навч. посіб. Ужгород, 2018. С. 68. URL: <https://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/42750> (дата звернення: 25.02.2024).

експертів спеціалізованих установ Міністерства юстиції України з організаційних і загально-методичних питань судової експертизи.

Викладення основного матеріалу дослідження

Передусім висловлюємо щиру вдячність усім працівникам системи спеціалізованих установ Міністерства юстиції України, які взяли участь в анкетуванні (опитано 432 судові експерти).

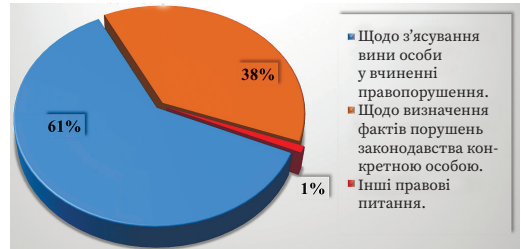

Рис. 1. Припустимість ставити судовому експертові правові питання

Оскільки законом заборонено ставити судовим експертам питання з права, більшість опитуваних також вважає це неприпустимим (див. рис. 1). Водночас 8 % респондентів надали протилежну відповідь, що свідчить про неоднозначне ставлення фахівців до норми Кримінального процесуального кодексу України (далі — *КПК України*), яка не допускає проведення експертизи з питань права (ч. 1 ст. 242)¹².

Водночас щодо питань, які не можуть розв'язувати судові експерти, 61 % респондентів зазначили з'ясування вини особи в учиненні правопорушення,

38 % — визначення фактів порушень законодавства конкретно особою, 1 % — інші правові питання, поміж яких такі: питання, за якими судовий експерт є суб'єктом права за освітою; відповідність окремих нормативних положень законодавству; доведення невідповідності діянь особи вимогам нормативно-правових актів; ступінь вини особи (див. рис. 2).

Рис. 2. Питання, які не може досліджувати судовий експерт

Інтегративні процеси, що відбуваються на сучасному етапі розвитку судової експертизи, збуджують активну дискусію навколо комплексних судово-експертних досліджень. Питання комплексності також стосується організації проведення дорожньо-технічних досліджень, коли (окрім спеціальних знань за спеціальністю 10.16 «Дорожньо-технічні дослідження»¹³) необхідно застосувати спеціальні знання із інших галузей науки й техніки (наприклад, коли необхідно обчислити розмір збитків від руйнування об'єктів дорожньої інфраструктури внаслідок артобстрілів або бомбардувань, доцільним є призначення комплексної вибухово-технічної, будівельно-технічної та дорожньо-технічної судової експертизи).

¹² Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 25.02.2024).

¹³ Положення про Центральну експертно-кваліфікаційну комісію при Міністерстві юстиції України та атестацію судових експертів : затв. наказ. Мін'юсту України від 03.03.2015 р. № 301/5 (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0249-15#Text> (дата звернення: 25.02.2024).

Рис. 3. Форми комплексності під час проведення судових експертиз

Зокрема, у відповідь на запитання щодо форм, яких може набувати комплексний підхід під час проведення судових експертиз, більшість респондентів віддали пріоритет комплексній судовій експертизі (52 %). Водночас доволі вагомий відсоток судових експертів виокремили ще й комплексні дослідження з однієї галузі, але за різними напрямками знань (30 %), а також комплекси судових експертиз за одним провадженням (18 %).

Отже, через складність і нормативно-правову неврегульованість положень про комплексні експертні дослідження до сьогодні не розв'язаними та дискусійними залишаються такі питання: як діяти експертам у разі, якщо експертизу призначено як комплексну, але за своєю суттю вона не є такою (чи потрібно надсилати клопотання про зміну статусу (категорії) експертизи особі, яка її призначила, чи керівник установи самостійно може це зробити)? На нашу думку, в Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень¹⁴ варто передбачити механізм оформлення комплексу експертиз, якщо в одній постанові (ухвалі суду) поставлено питання, що стосуються різних галузей знань і не містять завдання, загального (спіль-

ного) для всіх експертів. Доцільним також вважаємо викласти абз. 1 п. 4.1 розд. IV Інструкції¹⁵ в такій редакції: «У разі якщо проведення експертизи призначено експертній установі, керівник такої установи доручає проведення експертизи одному або кільком експертам. Ці експерти надають висновок від свого імені й відповідають за нього особисто».

Тісно пов'язано з окресленою вище проблемою інтегрування спеціальних знань питання інтегрування наук, а саме: чи виправданою із праксеологічних позицій є тенденція до розроблення базових судових наук (судової медицини, судової фармації, судової біології, судової інженерії (наприклад, судової будівельної інженерії), судової екології тощо)? Відповідь на це питання об'єднала респондентів у три групи: 40 % відповіли однозначно про таку необхідність за всіма можливими напрямками експертних досліджень, 30 % віддали перевагу лише окремим напрямкам, а 29 % не вбачають у цьому потреби (див. рис. 4). Власні пропозиції респондентів є такими: розробляти судові науки доцільно лише за наявності необхідної для цього бази та сприяння розвитку відповідних галузей «материнських» наук, має сенс розробляти розділ однієї судової науки — судової експертології, варто впроваджувати навчальні дисципліни в закладах вищої освіти за напрямками експертних спеціальностей у межах «материнських» наук. Безумовно, кожна із цих пропозицій є прийнятною для розвитку судової експертизи, оскільки «судова експертиза — це дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання

¹⁴ Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень : затв. наказ. Мін'юсту України від 08.10.1998 р. № 53/5 (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (дата звернення: 25.02.2024).

¹⁵ Там само.

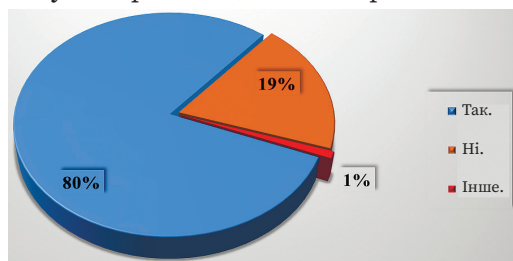
висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду»¹⁶.

Рис. 4. Необхідність розробляти базові судові науки (судову медицину, судову фармацію, судову біологію, судову інженерію (наприклад, судову будівельну інженерію), судову екологію тощо

Оскільки більшість респондентів надали позитивну відповідь на попереднє питання, виникла потреба дізнатися їхню думку про доцільність підготовки спеціалістів із навчальних дисциплін у галузях судових наук під час навчання особи у відповідному закладі вищої освіти. Результати анкетування такі: «так» відповіли 80 % опитуваних, «ні» — 19 %, 1 % зазначили інше (див. рис. 5). Зокрема, анкетовані запропонували запровадити у ВНЗ: спеціальності за напрямками прав та обов'язків судового експерта, взаємодії з органами слідства, поведінки в суді; предмет «судова експертиза» із вивченням правових основ діяльності судового експерта (зокрема, із залученням до викладання судових експертів-практиків); навчальні дисципліни за максимальною кількістю експертних спеціальностей у різних галузях науки й техніки; такі дисципліни тільки за наявності відповідних ліцензій і навчальних програм. Ми підтримуємо підготовку експертних кадрів як у закладах вищої освіти, так і на базі наукових (зокрема, судово-експертних) установ за умови відповідного

ліцензування такої діяльності. Зауважимо, що перші кроки у цьому напрямі вже зроблено: так, Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» отримав ліцензію на провадження освітньої діяльності в галузі післядипломної освіти з підвищення кваліфікації для осіб із вищою освітою в галузі знань 08 «Право» зі спеціальності 081 «Право» за освітньою програмою «Теоретичні, організаційні і процесуальні питання судової експертизи», видану на підставі наказу Міністерства освіти і науки України від 23.11.2020 р. № 256-л¹⁷.

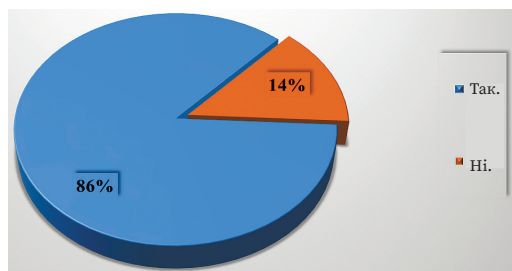

Рис. 5. Доцільність готувати спеціалістів із навчальних дисциплін у галузях судових наук під час навчання у відповідному закладі вищої освіти

У зв'язку із наведеним вище значний інтерес становить питання про обов'язкове знання судовим експертом теорії судової експертизи, криміналістики та процесуального законодавства: 86 % респондентів надали безумовно позитивну відповідь, 14 % — безумовно негативну (див. рис. 6). На нашу думку, це свідчить про певне професійне деформування фахівців, які надали таку негативну відповідь, адже без знання теорії судової експертизи та процесуальних питань здійснення судово-експертної діяльності про належний рівень професійної підготовки годі й казати.

16 Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення: 25.02.2024).

17 Про ліцензування освітньої діяльності : наказ МОН України від 23.11.2020 р. № 256-л. URL: <https://mon.gov.ua/ua/ministerstvo/poslugi/licenzuvannya/protokoli-zasidan-licenzij-noyi-komisiyi-rishennya-mon/2020-rik> (дата звернення: 25.02.2024).

Рис. 6. Необхідність добре знатися на питаннях теорії судової експертизи, криміналістики та процесуального законодавства

Саме тому доречним є наступне питання анкети на знання респондентами теоретичних і процесуальних питань судової експертизи щодо визначення об'єкта судової експертизи. Більшість опитуваних (80 %) називають об'єктом судової експертизи носія інформації про фактичні дані й обставини справи, що належать до кола предмета експертного дослідження. Водночас 20 % анкетованих плутають поняття об'єкта і предмета судової експертизи (див. рис. 7). Тож результати анкетування засвідчили, що незнання (або ігнорування) теоретичних і процесуальних питань судової експертизи негативно позначилося на професійному рівні фахівців, які змішують наріжні поняття предмета й об'єкта судової експертизи.

Рис. 7. Варіанти визначення об'єкта судової експертизи

Зауважимо, що такі відповіді певним чином спричиняє закладена на рівні законодавства України деяка неточність у визначенні судової експертизи. За ст. 1 Закону України «Про судову експертизу» (далі — *профільний Закон*) «судова експертиза — **це дослідження**¹⁸ на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, **явищ і процесів** з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду»¹⁹. На нашу думку, явища та процеси належать не до об'єктів, а до предмета судової експертизи. Наприклад, виконавці комплексної судової дорожньо-технічної, будівельно-технічної та вибухотехнічної експертизи мають завдання обчислити розмір збитків від пошкодження внаслідок артобстрілу ділянки дорожньої інфраструктури. Зрозуміло, що явища та процеси артилерійського обстрілу, які спричинили пошкодження, не є об'єктом цього дослідження, оскільки вони вже сталися під час здійснення злочину — порушення законів і звичаїв війни. Об'єктом дослідження для комісії судових експертів у цьому разі є носії інформації про згадані явища та процеси, а з'ясування факту й обставин отримання пошкоджень унаслідок артобстрілу перебуватиме в межах предмета комплексної експертизи з обчислення збитків. Ми поділяємо думку науковців, які давно зауважували не зовсім точне виокремлення кола «об'єктів експертного дослідження, до яких віднесено явища та процеси»²⁰ у вітчизняній нормативній базі. Пропонуємо власне визначення цього поняття: **судова експертиза у кримінальному провадженні** — це дослідження судовим експертом матеріальних (матеріалізованих) об'єктів

¹⁸ Тут і далі позначено мною.— Прим. авт.

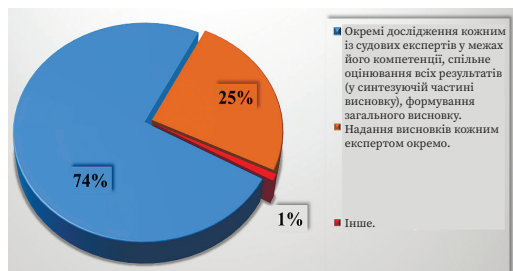
¹⁹ Про судову експертизу ... URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення: 25.02.2024).

²⁰ Див., напр.: Сімакова-Єфремян Е. Б. Зазнач. твір. С. 147.

з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду щодо з'ясування на підставі використання спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо фактичних даних і обставин кримінального провадження про певні об'єкти, явища та процеси, які відбувалися (використовувалися) під час підготовки, учинення та приховання кримінального правопорушення.

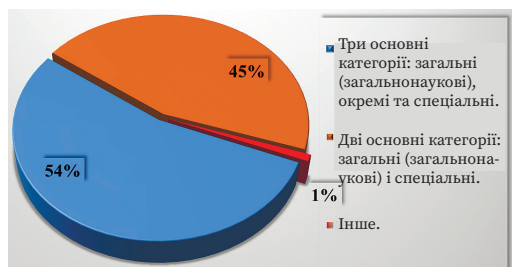
Вище ми вже акцентували увагу на питаннях інтегрування спеціальних знань. Оскільки складання висновку експерта є одним із найвідповідальніших етапів судово-експертних досліджень, то респондентів запитали, який спосіб вони вважають правильним для формування висновків комплексної судової експертизи. За результатами анкетування 74 % судових експертів підтримали такий механізм: спочатку — окремі дослідження кожним із судових експертів у межах його компетенції, потім — спільне оцінювання всіх результатів у синтезуючій частині висновку і, нарешті, формування загального висновку. Такий підхід до реалізації дорожньо-технічних досліджень у комплексі з іншими видами експертних спеціальностей пропонуємо й ми. Водночас зауважимо, що чверть опитуваних вважають за доцільне надавати висновки окремо (див. рис. 8). Фахівцям, що проходили анкетування, також запропонували інші варіанти відповіді: керівник експертної установи самостійно визначає метод оформлення досліджень або судові експерти ухвалюють таке рішення індивідуально, у робочому порядку. Ті 1 % експертів, які поділяють останні твердження, не розуміються на сутності виконання інтегративних завдань, які судовий експерт не здатен розв'язати в межах тільки «своїх» спеціальних знань. Отже, наведений приклад

підтверджує потребу в розробленні методик комплексних судово-експертних досліджень за всіма видами та спонукає до видання певного нормативно-правового акту з питань призначення та проведення комплексних судових експертиз.

Рис. 8. Правильний спосіб формування висновків комплексної судової експертизи

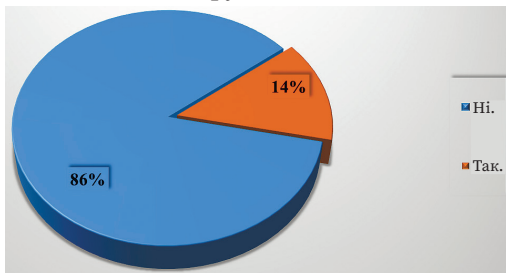
Під час анкетування також досліджували питання диференціювання методів судової експертизи (див. рис. 9): 54 % респондентів розподіляють методи судової експертизи за трьома основними категоріями (загальні (загальнонаукові), окремі та спеціальні), а 45 % — за двома (загальні (загальнонаукові) і спеціальні), 1 % — за іншими підставами (універсальні, наукові, спеціальні; універсальні, загальнонаукові, конкретно-наукові, спеціальні; діалектичні, загальнонаукові, конкретно-наукові та спеціальні). Не вдаючись до докладного аналізу, зауважимо, що виокремлення універсальних методів за своєю сутністю не відрізняється від загальних; не бачимо також підстав для виокремлення конкретно-наукових методів (на нашу думку, це збігається з підґрунтям для окремих методів). Водночас для всіх диференціацій характерне виокремлення спеціальних методів судової експертизи, функції яких виконують методики судової експертизи.

Рис. 9. Диференціювання методів судової експертизи

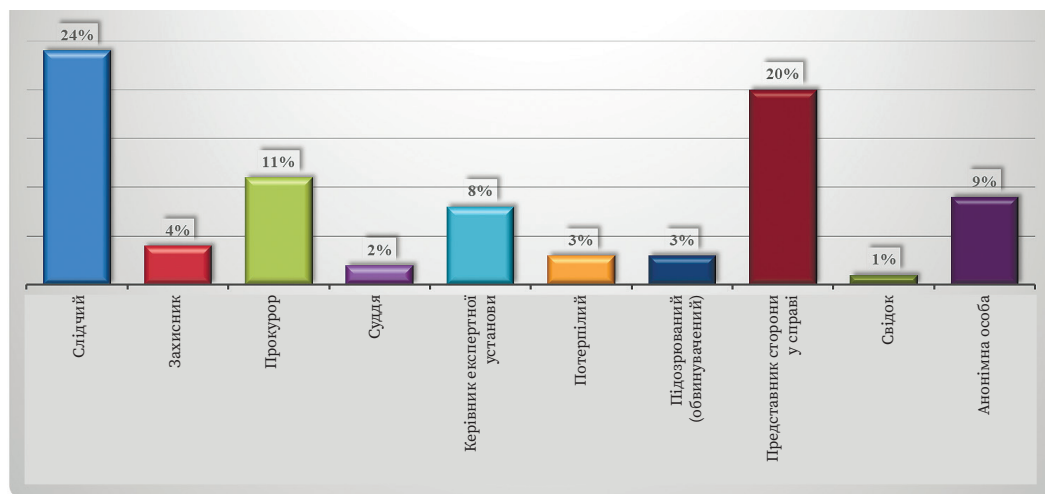
Гострою проблемою для забезпечення належного рівня судово-експертної діяльності в нашій державі (окрім проблем нормативно-правового регулювання, необхідності вдосконалити теоретичну й методичну бази, матеріальне забезпечення судового експерта та збільшити фінансування на поліпшення інструментальної бази) є незаконний вплив (тиск) на судового експерта з метою схилити його до надання завідомо неправдивого висновку або до відмови від виконання покладених на нього обов'язків. Хоча 86 % респондентів не потрапляли під такий сторонній вплив, 14 % опинялися під подібним тиском

(див. рис. 10), тобто кожні 14 зі 100 осіб зазнавали негативного впливу з метою схилити їх до порушення законодавства.

Рис. 10. Відчуття впливу (тиску) на судового експерта з метою схилити до надання неправдивого висновку експерта (відмовитися від виконання обов'язків)

На рис. 11 наведено діаграму, яка наочно демонструє, від яких осіб (органів) судові експерти відчували такий незаконний вплив (тиск): від слідчих — 24 %, від захисників — 4 %, від прокурорів — 11 %, від суддів — 2 %, від керівників експертних установ — 8 %, від потерпілих — 3 %, від підозрюваних (обвинувачених) — 3 %, від представників сторони у справі — 20 %, від свідків — 1 % і від анонімних осіб — 9 %. На додачу

Рис. 11. Особа, яка намагалася вплинути (тиснути) на судового експерта з метою схилити до надання неправдивого висновку (відмовитися від виконання обов'язків)

Рис. 12. Особливості впливу (тиску) на експерта з метою схилити до надання неправдивого висновку (відмовитися від виконання обов'язків)

рис. 12 демонструє, у чому полягав такий вплив: 42 % — психологічний вплив; 11 % — психологічне насильство над експертом; 27 % — ненадання допомоги експертові у доступі до об'єкта, ненадання матеріалів, зразків або надання завідомо неякісних матеріалів чи зразків для проведення експертного дослідження; 7 % — погроза вчинення дій протиправного характеру; 7 % — розголошення даних про проведення експертного дослідження; 6 % — інше (погрози звільненням, незаконне повернення висновку тощо).

Наведені вище діаграми свідчать про необхідність ужити дієві заходи для протидії таким негативним явищам, у зв'язку з чим ми пропонуємо викласти статтю 386 Кримінального кодексу України²¹ у такій редакції:

«Стаття 386. Перешкоджання з'явленню в суді, участі в судовому засіданні свідка, потерпілого, експерта, спеціаліста, примушування їх до відмови від давання показань або висновку, тиск на

експерта з метою схилити його до інших незаконних дій

Перешкоджання з'явленню свідка, потерпілого, експерта, спеціаліста в суді, органах досудового розслідування, тимчасових слідчих і спеціальній тимчасовій слідчій комісії Верховної Ради України, примушування їх до відмови від давання показань або висновку, а також до давання завідомо неправдивих показань або висновку шляхом погрози вбивством, насильством, знищенням майна цих осіб чи їхніх близьких родичів або розголошення відомостей, які їх ганьблять, або підкуп свідка, потерпілого чи експерта з тією самою метою, тиск на судового експерта з метою вчинення ним інших незаконних дій, пов'язаних із виконанням ним своїх обов'язків, а також погроза вчинити зазначені дії з помсти за раніше дані показання або висновки —

караються штрафом від п'ятдесяти до трьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними

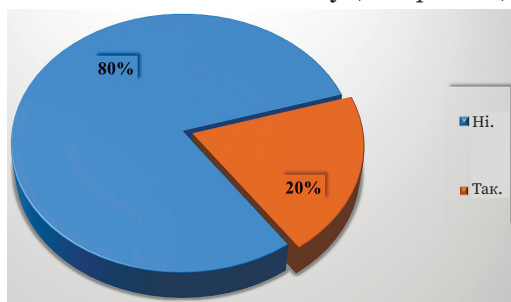
21 Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 25.02.2024).

роботами на строк до двох років, або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк від одного до трьох років із позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років».

Мотивацією та впливовим чинником для запобігання правопорушенням у сфері судово-експертної діяльності є підвищення оплати праці, грошового та пенсійного забезпечення судового експерта, удосконалення норм його соціального захисту, адже питання реалізації норми ч. 2 ст. 18 профільного Закону (відповідно до якої «працівникам державних спеціалізованих установ (невійськовослужбовцям і тим, які не мають звань рядового і начальницького складу), які мають кваліфікацію судового експерта, посадові оклади встановлюються у розмірі не менше 10 розмірів прожиткового мінімуму, встановленого для працездатних осіб на 1 січня календарного року»²²) стоїть укр. гостро: бюджетне законодавство України щороку призупиняє дію цієї норми, починаючи з 2018 р. Станом на сьогодні посадовий оклад судового експерта становить 10 284 гривні. На деяких підприємствах оплата праці некваліфікованого працівника є в рази вищою. Оклади наукових кадрів вищої кваліфікації, яких атестовано як судових експертів і які мають наукові ступені й учені звання, дорівнюють приблизно 13 000 гривень. Водночас не враховано ризиків, характерних для діяльності судових експертів, особливо під час воєнного стану, коли ускладнено умови праці, корупційними ризиками й тягарем відповідальності особисто кожного експерта. Як результат талановиті судові експерти звільняються з установ судових експертиз, що знижує рівень експертного забезпечен-

ня правосуддя в Україні, спричиняє безпрецедентне експертне навантаження та накопичення невиконаних експертиз. У деяких підрозділах судового експерта одночасно навантажено сотнею експертних проваджень, строки виконання яких перевищують усі допустимі норми. Реалізація ч. 2 ст. 18 профільного Закону мала б неабиякий позитивний ефект: тоді б робота судового експерта здобула б статус престижної, на неї прагнули б потрапити найкращі фахівці — і талановита молодь, і досвідчені науковці. До того ж у цьому Законі необхідно закріпити й норми про пенсійне забезпечення судового експерта, що повинне мати особливий характер.

Нагальною також є потреба в оновленні науково-методичної й інструментальної бази державних спеціалізованих експертних установ. Так, у відповідь на питання щодо достатності техніко-криміналістичного забезпечення 80 % респондентів надали негативну відповідь і тільки 20 % — позитивну (див. рис. 13).

Рис. 13. Достатність техніко-криміналістичного забезпечення експертної діяльності

На рис. 14 наведено інформацію про те, у чому можуть полягати якісні зміни такого забезпечення: зокрема, 59 % опитуваних зазначили оновлення матеріально-технічної інструментальної бази для проведення експертних досліджень,

²² Про судову експертизу ... URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення: 25.02.2024).

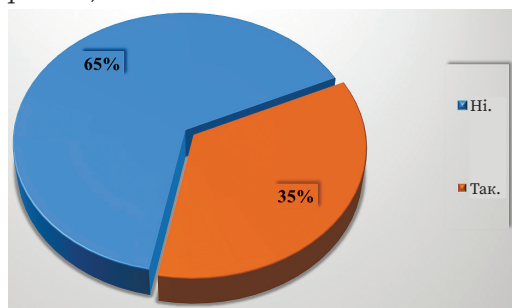

Рис. 14. Пропозиції щодо техніко-криміналістичного забезпечення експертної діяльності

28 % назвали автоматизацію експертних досліджень (розроблення автоматизованого робочого місця (далі — АРМ) експерта та ін.), 12 % наполягають на спрощенні процедури оформлення експертного дослідження; 1 % зазначають інше (оптимізація електронного документообігу; автоматичне створення супровідних документів; розроблення та використання штучного інтелекту для складання супровідної документації). На нашу думку, головним гальмом у розв'язанні проблеми матеріально-технічного забезпечення є недостатнє фінансування на придбання новітнього обладнання, особливо під час війни, коли всі кошти в державі, і це зрозуміло, спрямовано на потреби Збройних сил України.

Продовжимо розглядати проблемні питання експертного забезпечення правосуддя в Україні. У своїх публікаціях ми вже неодноразово підкреслювали недостатність методичного забезпечення судово-експертної діяльності загалом й дорожньо-технічної експертизи зокрема. Доведімо це відповідями рес-

пондентів на запитання: «Чи вважаєте Ви достатнім наявне методичне забезпечення експертних досліджень?», на яке 65 % анкетованих надали негативну відповідь, а 35 % вважають рівень методичного забезпечення достатнім (див. рис. 15).

Рис. 15. Достатність наявного методичного забезпечення експертних досліджень

Коментуючи результати цього опитування, можна дійти висновку про методичне забезпечення судово-експертної діяльності лише на 35 %, чого явно недостатньо для належного рівня експертного забезпечення правосуддя в державі.

Рис. 16. Пропозиції щодо якісних змін у методичному забезпеченні експертних досліджень

На рис. 16 унаочнено результати відповідей на питання «У чому можуть полягати якісні зміни такого забезпечення?», на яке 49 % респондентів надали відповідь про навчання, підвищення кваліфікації експертів із сучасних методів проведення експертних досліджень (зокрема, тренінги, курси підвищення кваліфікації тощо, ініційованих іноземними партнерами); 18 % назвали використання методів експертних досліджень, яких не містить Реєстр методик проведення судових експертиз ²³; 15 % вважають доцільним створення новітніх експертних методик і надання експертові наукових рекомендацій щодо застосування методів проведення експертного дослідження; 13 % запропонували започаткувати освітні магістерські програми для судових експертів у межах базової освіти; 3 % (із незрозумілих для нас причин) є прихильниками відмови від реєстрації методик судових експертиз, а 2 % називають інше (створення централізованої інформаційної бази за всіма напрямками

досліджень при відділі науково-методичного забезпечення Департаменту експертного забезпечення правосуддя Мін'юсту України для надання інформаційної допомоги експертам за їхніми запитами; розроблення алгоритмів досліджень за типовими питаннями (уважаємо, що ця пропозиція передбачає розроблення експертних методик); поновлення бібліотечного фонду літературою, якою послуговуються іноземні колеги (із забезпеченням перекладу) і/або створення електронної бібліотеки; створення при Реєстрі методик проведення судових експертиз повнотекстової інформаційної бази методик із доступом до неї всіх експертів (оскільки держателем цього Реєстру є Мін'юст України, такою інформаційною базою доречно опікуватися Департаменту експертного забезпечення правосуддя Мін'юсту); постійне навчання судових експертів за науковими й технічними напрямами, яке ми не вбачаємо тотожним підвищенню кваліфікації судових експертів).

²³ Реєстр методик проведення судових експертиз : офіц. сайт. URL: <https://rmpse.minjust.gov.ua> (дата звернення: 25.02.2024).

Повертаючись до питань організації проведення комплексних судових експертиз, розглянемо результати анкетування ще за двома питаннями. На перше з них («Чи стикалися Ви у своїй практиці з випадками, коли замість низки окремих експертиз за одним провадженням доцільніше було б призначити комплексну судову експертизу?») 48 % надали стверджувальну відповідь, а 51 % респондентів відповіли, що всі ухвали (постанови), виконання експертиз за якими їм доручали, містили правильне визначення категорії судової експертизи (див. рис. 17).

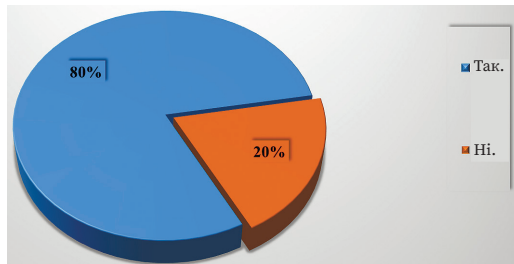

Рис. 17. Випадки доцільного призначення комплексної судової експертизи замість низки окремих експертиз за одним провадженням

Один відсоток респондентів назвали такі причини призначення замість комплексної судової експертизи низки окремих експертиз: неосвіченість або некомпетентність осіб, які призначають судову експертизу (залучають судового експерта); некоректно поставлені питання; неправильність визначення категорії судової експертизи. На нашу думку, усі наведені причини передбачають розроблення та впровадження в експертну практику нормативно-правового акта з питань призначення та проведення комплексних судових експертиз.

Останнє питання проведеного нами анкетування пов'язане із попереднім: «Чи може у кримінальному провадженні

комплексну судову експертизу провести один судовий експерт (за наявності у нього двох або більше вищих освіт і, відповідно, двох або більше свідоцтв про надання кваліфікації за різними експертними спеціальностями)?». На нього 80 % респондентів відповіли стверджувально, а 20 % — негативно (див. рис. 18).

Рис. 18. Можливість проведення комплексної судової експертизи одним судовим експертом (за наявності у нього двох або більше вищих освіт і, відповідно, двох або більше свідоцтв про надання кваліфікації за різними експертними спеціальностями)

Ми поділяємо думку більшості респондентів, оскільки КПК України взагалі не містить поняття комплексної експертизи (як, до речі, і комісійної, і первинної, і додаткової або повторної), що зовсім не свідчить про неможливість призначення та проведення таких категорій експертиз у кримінальному провадженні. До того ж слідча, судова й експертна практика підтверджує активне застосування цих експертиз у кримінальному процесі. Отже, ми вважаємо необхідним запровадити в КПК України норму, яка передбачала б можливість призначення та проведення таких судових експертиз (зокрема, проведення її як комісією експертів, так і одним експертом, що має відповідні експертні спеціальності в тих галузях науки й техніки, знання яких потрібні для виконання експертного завдання). Алгоритми виконання таких завдань потрібно

викласти в методиках проведення судових експертиз, що виконують функції спеціальних методів судової експертизи. Так, методика розрахунку розміру матеріальної шкоди, вартості відновлювального ремонту об'єкта дорожньої інфраструктури, пошкодженого внаслідок артобстрілу (бомбардування), є спеціальним методом, характерним для судової дорожньо-технічної експертизи. Поняття методики отримало нормативне визначення: його тлумачать як результат наукової роботи, що містить систему методів дослідження, які застосовує експерт у процесі послідовних дій з метою виконання певного експертного завдання²⁴. Згідно із Порядком атестації та державної реєстрації методик проведення судових експертиз атестації та державній реєстрації в обумовленому законодавством порядку підлягають методики проведення судових експертиз (окрім судово-медичних і судово-психіатричних) шляхом унесення їх до Реєстру методик проведення судових експертиз²⁵.

Окрім методик, до арсеналу пізнавальних засобів належать й інші джерела інформації, якими послуговується судовий експерт,— це нормативно-правові акти та нормативні документи (міжнародні, національні й галузеві стандарти, технічні умови, правила, норми, положення, інструкції, рекомендації, переліки, настановні документи Держспоживстандарту України), а також чинні республіканські стандарти колишньої УРСР і державні класифікатори, галузеві стандарти та технічні умови колишнього

СРСР тощо. За потреби під час проведення експертиз також можна використувати інформацію з науково-технічної й довідкової літератури, перелік якої затверджено наказом Мін'юсту України²⁶. Варто також зважати на те, що вибір способу проведення судової експертизи є прерогативою експерта, який (окрім згаданих вище джерел інформації) може застосовувати й інші, що належать до наукових або технічних знань певної галузі науки й техніки.

Отже, аналіз літературних і нормативно-правових джерел та результатів анкетування судових експертів дає змогу дійти викладених далі висновків.

Висновки

Метод як важлива складова належить до структури методології судової експертизи. Науково обґрунтована методологія будь-якого процесу пізнання є тим наріжним каменем, що сприяє побудові алгоритму виконання завдання судової експертизи, а саме — створенню методики експертного дослідження та впровадженню її в експертну практику.

Поміж інших методів судової експертизи, диференційованих на загальні, окремі та спеціальні, є метод анкетування як загальний метод пізнання: результати його застосування дали змогу виробити певні рекомендації з метою підвищення ефективності судово-експертної діяльності з організаційних і загально-методичних питань судової експертизи.

24 Порядок атестації та державної реєстрації методик проведення судових експертиз : затв. постанов. КМУ від 02.07.2008 р. № 595 (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/595-2008-%D0%BF#Text> (дата звернення: 25.02.2024).

25 Там само.

26 Про затвердження переліків рекомендованої науково-технічної та довідкової літератури, що використовується під час проведення судових експертиз : наказ Мін'юсту України від 30.07.2010 р. № 1722/5 (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v1722323-10#Text> (дата звернення: 25.02.2024).

Прийоми та способи дослідження можна вважати певною конкретизацією методу пізнання. Експертна методика є сукупністю методів, прийомів і способів (засобів) виконання експертного завдання з одного боку, а з іншого — спеціальним методом судової експертизи.

Інтегративні процеси, що відбуваються на сучасному етапі розвитку судової експертизи, збуджують активну дискусію навколо комплексних судово-експертних досліджень. Через складність і нормативно-правову неврегульованість положень про комплексні експертні дослідження до сьогодні дискусійними залишаються питання механізмів призначення та проведення комплексних судових експертиз і комплексів експертиз за одним кримінальним провадженням. Доцільним убачаємо також розроблення судових наук, що формуються на базі інтегративних процесів у судовій експертизі.

Обґрунтовано пропозиції на підтримку винятково ліцензійної діяльності з підготовки експертних кадрів як у закладах вищої освіти, так і на базі наукових установ (зокрема, судово-експертних).

Запропоновано авторське визначення поняття «судова експертиза у кримінальному провадженні»: це дослідження судовим експертом матеріальних (матеріалізованих) об'єктів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду щодо з'ясування на підставі використання спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо фактичних даних і обставин кримінального провадження про певні об'єкти, явища та процеси, які відбувалися (використовувалися) під час підготовки, учинення та приховання кримінального правопорушення.

Безумовно доведено потребу в розробленні методик комплексних судово-експертних досліджень за всіма можливими видами й нормативно-правового акту з питань призначення та проведення комплексних судових експертиз.

Гострою проблемою для забезпечення належного рівня судово-експертної діяльності в нашій державі (окрім проблем нормативно-правового регулювання, необхідності вдосконалити теоретичну й методичну бази, матеріальне забезпечення судового експерта та збільшити фінансування на поліпшення інструментальної бази) є незаконний вплив (тиск) на судового експерта з метою схилити його до надання завідомо неправдивого висновку або до відмови від виконання покладених на нього обов'язків.

Мотивацією та впливовим чинником для запобігання правопорушенням у сфері судово-експертної діяльності є підвищення оплати праці, грошового та пенсійного забезпечення судового експерта, удосконалення норм його соціального захисту.

Зважаючи на викладене, пропонуємо:

1) статтю 386 Кримінального кодексу України викласти в такій редакції:

«Стаття 386. *Перешкоджання з'явленню в суді, участі в судовому засіданні свідка, потерпілого, експерта, спеціаліста, примушування їх до відмови від давання показань або висновку, тиск на експерта з метою схилити його до інших незаконних дій*

Перешкоджання з'явленню свідка, потерпілого, експерта, спеціаліста в суді, органах досудового розслідування, тимчасових слідчих і спеціальній тимчасовій слідчій комісії Верховної Ради України, примушування їх до відмови від давання показань або висновку, а також до

давання завідомо неправдивих показань або висновку шляхом погрози вбивством, насильством, знищенням майна цих осіб чи їхніх близьких родичів або розголошення відомостей, які їх ганьблять, або підкуп свідка, потерпілого чи експерта з тією самою метою, тиск на судового експерта з метою вчинення ним інших незаконних дій, пов'язаних із виконанням ним своїх обов'язків, а також погроза вчинити зазначені дії з помсти за раніше дані показання або висновок —

караються штрафом від п'ятдесяти до трьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк від одного до трьох років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років»;

2) абзац 1 пункту 4.1 розділу IV Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень викласти в такій редакції:

«4.1. У разі якщо проведення експертизи призначено експертній установі, керівник такої установи доручає проведення експертизи одному або кільком експертам. Ці експерти надають висновок від свого імені й відповідають за нього особисто».

Survey as a Method of Scientific Cognition and Its Influence on the Formation of Forensic Road-Technical Examination Methodology

Yevhen Pivnov

The research paper analyzes the main terms (concepts) related to methodology of forensic examination and the survey's results of forensic experts. The research paper's purpose is to analyze the methods of forensic examinations as a basis for developing algorithms for performing forensic examination tasks. Based on

the survey results of forensic experts, the main provisions of organizing forensic examinations in general and forensic road-technical examination in particular have been determined, which will be useful for developing general methodological principals of road-technical examinations. It is claimed that methods and techniques of examination can be considered a particular specification of the cognitive method. Expert methodology is a combination of methods, techniques, and means of performing an expert task on one hand, and on the other hand, a special method of forensic examination. A complex of methods of scientific cognition (including general scientific methods) was applied to analyze the survey's results. Due to the complexity and regulatory gaps in the provisions on complex expert examinations, changes to the regulatory legal acts have been proposed to establish the mechanism for formalizing the complex of examinations and comprehensive examination as different forms of integrating specific expertise. The issue of further development of forensic sciences has been considered. It is emphasized that knowledge of the theory of forensic science and procedural issues of conducting forensic activities is a guarantee of the proper level of professional training for forensic experts. The author's definition of the concept of forensic science in criminal proceedings is provided, and proposals from forensic experts on improving the effectiveness of forensic activities are summarized.

Keywords: specific expertise; forensic expert; method, methodology, forensic methodology; expert conclusion; pre-trial investigation; statistical data; forensic road-technical examination; road infrastructure.

Фінансування

Це дослідження не отримало жодного спеціального гранту від фінансових установ у державному, комерційному або некомерційному секторах.

Відмова від відповідальності

Засновники не грали жодної ролі у розробленні дослідження, добиранні й аналізуванні даних, рішенні про публікацію або підготовку рукопису.

Учасники

Автор зробив свій внесок винятково в інтелектуальну дискусію, що є основою цього документа, дослідження судової практики, написання та редагування, і бере на себе відповідальність за її зміст і тлумачення.

Декларація щодо конфлікту інтересів

Автор заявляє, що у нього відсутній конфлікт інтересів.

References

- Bachynin, V. A., Zhuravskiy, V. S., Panov, M. I. (2003). *Filosofia prava* [Philosophy of Law] : slovnyk. Kyiv [in Ukrainian].
- Bailenson, J. N., Beall, A. C., Loomis, J., Blascovich, J., Turk, M. (2005). Transformed Social Interaction, Augmented Gaze, and Social Influence in Immersive Virtual Environments. *Human Communication Research*. Vol. 31. Is. 4. DOI: [10.1111/j.1468-2958.2005.tb00881.x](https://doi.org/10.1111/j.1468-2958.2005.tb00881.x).
- Blikhar, V. S., Kozlovets, M. A., Horokhova, L. V., Fedorenko, V. V., Fedorenko, V. O. (2020). *Filosofia: slovnyk terminiv ta personalii* [Philosophy: Dictionary of Terms and Personalities]. Kyiv. URL: <http://surl.li/rsfnk> [in Ukrainian].
- Bulkat, M. S. (2014). *Zovnishni funktsii Ukrainy: teoretyko-pravovyi analiz* [External Functions of Ukraine: Theoretical-legal Analysis] : dys. ... kand. yuryd. nauk. Kyiv [in Ukrainian].
- Cappella, J. N., Pelachaud, C. (2009). Rules for Responsive Robots: Using Human Interactions to Build Virtual Interactions / *Stability and Change in Relationships* ; Ed. by Vangelisti A. L., Reis H. T., Fitzpatrick M. A. Cambridge : Cambridge University Press. DOI: [10.1017/CBO9780511499876](https://doi.org/10.1017/CBO9780511499876).
- Craig, R. T. (1978). Cognitive Science: A New Approach to Cognition, Language and Communication. *Quarterly Journal of Speech*. Vol. 64. Is. 4. DOI: [10.1080/00335637809383449](https://doi.org/10.1080/00335637809383449).
- Craig, R. T. (1999). Communication Theory as a Field. *Communication Theory*. Vol. 9. Is. 2. DOI: [10.1111/j.1468-2885.1999.tb00355.x](https://doi.org/10.1111/j.1468-2885.1999.tb00355.x).
- Filosofia prava* (2009) [Philosophy of Law] : navch. posib. / za red. O. H. Danyliana. Kyiv [in Ukrainian].
- Halaka, S. P. (2006). *Yaderne nerozpovsiudzhenia u svitovii praktytsi* [Nuclear Non-Proliferation in World Practice] : avtoref. dys. ... d-ra polit. nauk. Kyiv [in Ukrainian].
- Kendon, A. (1970). Movement coordination in social interaction: Some examples described. *Acta Psychologica*. Vol. 32. Is. 2. DOI: [10.1016/0001-6918\(70\)90094-6](https://doi.org/10.1016/0001-6918(70)90094-6).
- Kolesnichenko A. N. (1988). Obshie polozheniya metodiki rassledovaniya otdelnykh vidov prestupleniy [General Provisions of the Methodology of Investigating Specific Types of Crimes] / Lisichenko V. K., Goncharenko V. I., Saltevs'kiy M. V. i dr. *Sovetskaya kriminalistika. Metodika rassledovaniya otdelnykh vidov prestupleniy* [Soviet Criminology. Methodology of Investigating Specific Types of Crimes] // pod red. V. K. Lisichenko. Kiev [in Russian].
- Koziubra, M. (2010). Pravorozuminnia: poniattia, typy ta rivni [Legal Understanding: Concept, Type, and Levels]. *Pravo Ukrainy*. № 4. URL: https://pravoua.com.ua/ua/store/pravoukr/pravoukr_2010_4/ [in Ukrainian].
- Krymskyi, S. (2002). *Metod / Filosofskiy entsyklopedychnyi slovnyk* [Method / Philosophical Encyclopedic Dictionary] // redkol.: V. I. Shynkaruk (holova) ; In-t filos. im. H. S. Skovorody NANU. Kyiv. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Shynkaruk_Volodymyr/Filosofskiy_entsyklopedychnyi_slovnyk.pdf [in Ukrainian].
- Kyrylenko, I. S. (2015). *Lokalna normotvorchist v suchasnomu suspilstvi: teoretyko-pravovi aspekty* [Local Lawmaking in Modern Society: Theoretical and Legal Aspects] : dys. ... kand. yuryd. nauk. Kyiv [in Ukrainian].
- Lee, K. M. (2004). The Multiple Source Effect and Synthesized Speech: Doubly Disembodied Language as a Conceptual Framework. *Human Communication Research*. Vol. 30. Is. 2. DOI: [10.1093/hcr/30.2.182](https://doi.org/10.1093/hcr/30.2.182).

- Macleod, C. M. (1991). Half a Century of Research on the Stroop Effect — An Integrative Review. *Psychological Bulletin*. Vol. 109. Is. 2. DOI: 10.1037/0033-2909.109.2.163.
- Mala entsyklopediia teorii derzhavy i prava* (2010) [Small Encyclopedia of the Theory of State and Law] / za zah. red. Yu. L. Boshytskoho. Kyiv [in Ukrainian].
- Manzhul, I. V. (2012). Vyznachennia metodiv piznannia v naukovi literaturi [Definitions of Methods of Cognition in Scientific Literature]. *Biuleten Ministerstva yustytzii Ukrainy*. № 11. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bmju_2012_11_4 [in Ukrainian].
- Medin, D. L., Ross, B. H., Markman, A. B. (2001). *Cognitive Psychology*. 3rd ed. Austin, TX : Harcourt College Publishers.
- Miller, G. A. (2003). The cognitive revolution: a historical perspective. *Trends in Cognitive Sciences*. Vol. 7. Is. 3. DOI: 10.1016/S1364-6613(03)00029-9.
- Povidaichyk, O., Zhylenko, R. (2018). *Metody doslidzhen u sotsialnii roboti* [Research Methods in Social Work] : navch. posib. Uzhhorod. URL: <https://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/42750> [in Ukrainian].
- Rabinovych, P. (2009). Katehorii ta zakony dialektyky — aktualnyi instrument suchasnoho pravopiznannia (za materialamy praktyky Strasburzkoho sudu) [Categories and Laws of Dialectics as a Relevant Tool of Modern Legal Understanding (based on the materials of the practice of the Strasbourg Court)]. *Visnyk Natsionalnoi akademii pravovykh nauk Ukrainy*. № 4 (59). URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vapny_2009_4_2 [in Ukrainian].
- Rzhevskia, V. S. (2003). *Pravo derzhavy na samooboronu v svitli rozvytku yurydychnykh harantii mizhnarodnoi bezpeky* [The State's Right to Self-Defense in the Context of International Security Legal Guarantees] : avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk. Kyiv [in Ukrainian].
- Sheiko, V. M., Kushnarenko, N. M. (2004). *Orhanizatsiia ta metodyka doslidnytskoi diialnosti* [Organization and Methodology of Research Activity] : pidruchnyk. 4-te vyd., vypr. i dopov. Kyiv. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Sheiko_Vasyl/Orhanizatsiia_ta_metodyka_naukovo-doslidnytskoi-diialnosti.pdf [in Ukrainian].
- Shepitko, V. Yu., Konovalova, V. O., Zhuravel, V. A., Hlibko, V. M., Dudnikov, A. L., Shevchuk, V. M. (2008). *Kryminalistyka* [Criminology] : pidruchnyk / za red. V. Yu. Shepitka. 4-te vyd., pererob. i dopov. Kharkiv. URL: <https://law.sspu.edu.ua/files/documents/books/library/17/shepitko.pdf> [in Ukrainian].
- Shliakhtun, P. P. (2010). *Politolohiia: istoriia ta teoriia* [Political Science: History and Theory] : pidruchnyk. Kyiv. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Shliakhtun_Petro/Politolohiia-istoriia_ta-teoriia.pdf [in Ukrainian].
- Simakova-Yefremian, E. B. (2016). *Kompleksni sudovo-ekspertni doslidzhennia: teoriia ta praktyka* [Comprehensive Forensic Research: Theory and Practice] : monohrafiia. Kharkiv [in Ukrainian].
- Skakun, O. F. (2001). *Teoriia derzhavy i prava* [Theory of State and Law] : pidruchnyk. Kharkiv. URL: <http://politics.ellib.org.ua/pages-cat-51.html> [in Ukrainian].
- Stroop, J. R. (1992). Studies of Interference in Serial Verbal Reactions. *Journal of Experimental Psychology: General*. Vol. 121. No. 1. URL: <https://psych.hanover.edu/classes/Cognition/Archive/2009/Papers/stroop%201933.pdf>.
- Sukhonos, V. V. (2014). *Teoriia derzhavy i prava* [Theory of State and Law] : pidruchnyk. Sumy. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/47858/1/Sukhonos_ml_TDP_uchebnik.pdf [in Ukrainian].
- Thagard, P. (2005). *Mind: Introduction to Cognitive Science*. 2nd ed. Cambridge, MA : Bradford Books. URL: <https://users.metu.edu.tr/baykan/arch586/Readings/Cognition/Background/Thagard.pdf>.
- Tsekhmistrova, H. S. (2003). *Osnovy naukovykh doslidzhen* [Fundamentals of Scientific Research] : navch. posib. Kyiv. URL: <http://www.info-library.com.ua/books-book-96.html> [in Ukrainian].
- Tsvik, M. V., Petryshyn, O. V., Avramenko, L. V. ta in. (2009). *Zahalna teoriia derzhavy i prava*

- [General Theory of State and Law] : pidruch. dlia stud. yuryd. vyshch. navch. zakl. / za red. M. V. Tsvika, O. V. Petryshyna. Kharkiv. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/KNIGI_2009/TEorijaDerjav_2009.pdf [in Ukrainian].
- Tsyppelius, R. (2004). *Yurydychna metodolohiia* [Legal Methodology] / Roman Kornuta (per., adapt., prykl. z prava Ukr. i spys. termin.). Kyiv [in Ukrainian].
- Volynka, K. H. (2006). *Teoriia derzhavy i prava* [Theory of State and Law] : navch. posib. 2-he vyd., ster. Kyiv [in Ukrainian].
- Walther, J. B. (1996). Computer-Mediated Communication: Impersonal, Interpersonal and Hyperpersonal Interaction. *Communication Research*. Vol. 23. Is. 1. DOI: [10.1177/009365096023001001](https://doi.org/10.1177/009365096023001001).
- Yolon, P. (2002). *Metodolohiia / Filosofskyi entsyklopedychnyi slovnyk* [Methodology / Philosophical Dictionary]// redkol.: V. I. Shynkaruk (holova) ; In-t filos. im. H. S. Skovorody NANU. Kyiv. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Shynkaruk_Volodymyr/Filosofskyi_entsyklopedychnyi_slovnyk.pdf [in Ukrainian].
- Півньов, Є. (2024). Анкетування як метод наукового пізнання та його вплив на формування методології судово-експертних дорожньо-технічних досліджень. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. Вип. 1 (34). С. 187—208. DOI: [10.32353/khrife.1.2024.11](https://doi.org/10.32353/khrife.1.2024.11).